

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет біології, географії і екології
Кафедра соціально-економічної географії**

Херсонський відділ українського географічного товариства

**Інститут географії Національної академії наук України
Українське географічне товариство
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Щецинський університет (Польща)
Поморська академія у м. Слупськ (Польща)**

МАТЕРІАЛИ

VII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ:
ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ПОШУК
ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ»**

5-6 жовтня 2017 р.

**Херсон
Видавничий дім «Гельветика»
2017**

УДК 913(477)(063)
ББК 26.890(4Укр)я43
П 32

Рекомендовано до друку
Вченою радою Херсонського державного університету.
Протокол № 2 від 25.09.2017 р.

Редакційна колегія:

Пилипенко І. – доктор географічних наук, доцент
(голова редакційної колегії);
Руденко Л. – доктор географічних наук, професор,
академік НАН України;
Топчієв О. – доктор географічних наук, професор;
Гукалова І. – доктор географічних наук,
старший науковий співробітник;
Чаплінський П. – доктор географічних наук, професор;
Мальчикова Д. – доктор географічних наук, доцент;
Ходосовцев О. – доктор біологічних наук, професор;
Омельченко Н. – відповідальний секретар.

П 32 Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 5-6 жовтня 2017 р. / [За загальною редакцією І. Пилипенка, Д. Мальчикової] – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 304 с.

ISBN 978-966-916-350-9

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на VII Міжнародну науково-практичну конференцію «Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення», яка відбулась у Херсонському державному університеті 5-6 жовтня 2017 р.

Опубліковані результати суспільно-географічних, природничих, геоекологічних досліджень, які висвітлюють різноманіття України в контексті постановки проблем регіонального розвитку та пошуку шляхів їх вирішення. Викладені досліджені в галузі методики викладання природничих і географічних дисциплін. Для науковців, аспірантів, студентів, вчителів та всіх, хто цікавиться проблемами регіонального розвитку.

УДК 913(477)(063)
ББК 26.890(4Укр)я43

2001 рік, тобто рік початку періоду активної розбудови нових житлових об'єктів на території приміської зони.

Показник навантаження нових житлових функцій обраховано для приміської зони Києва як міста з найвищим рівнем розвитку житлової субурбанізації. Отримані результати свідчать про значні відміни серед поселень приміської зони. Так, у містах-супутниках Ірпені, Вишневому та Вишгороді показник перевищує 15 нових квартир/будинків у розрахунку на 100 мешканців. Значним є цей показник в Бучі та Броварах (понад 10). Водночас у Василькові, Боярці, Фастові навантаження на місцеві громади є мінімальним (менше одного). Серед інших поселень приміської зони Києва можна виділити групу населених пунктів, для яких загрози значного «розмивання» складу місцевих громад є надзвичайно високими (понад 100 нових квартир/будинків на 100 мешканців). Це в основному сільські поселення у західній та південній частинах приміської зони (Софіївська Борщагівка, Чайки, Березівка, Осикове, Романків, Плюти, Крушинка, Чубинське). Водночас такі поселення відсутні у північній частині приміської зони.

Література:

1. Мезенцев, К. В., Ключко, Т. І. Просторові трансформації житлових функцій у приміській зоні Києва. Часопис соціально-економічної географії. – 2015. – Вип. 18(1). – С. 87-93.
2. Sýkora, L., Ouředníček, M. Sprawling Post-Communist Metropolis: Commercial And Residential Suburbanisation in Prague and Brno, the Czech Republic. In: Razin E. et al. (eds.) Employment Deconcentration in European Metropolitan Areas. The GeoJournal Library. – 2007. – Vol. 91. – P. 209-233.

І.Г. Мельник

*Луганський національний університет імені Тараса Шевченка,
irgenmaks@gmail.com*

А.М. Токаренко

*Луганський національний університет імені Тараса Шевченка,
anatok2017@gmail.com*

ЩОДО ТИПОЛОГІЇ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ (НА ПРИКЛАДІ БІЛОКУРАКИНСЬКОГО РАЙОНУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У сучасних географічних дослідженнях сільського розселення щораз більше уваги приділяється питанню систематизації сільських поселень – найчисельнішої категорії населених пунктів, які відрізняються складністю, багатоплановістю та значною регіональною диференціацією. Виявлення та аналіз різних класів і типів поселень дозволяє відновити історію заселення певної території, отримати уявлення про спільне та відмінне в поселеннях, зробити важливі внутрішньорегіональні порівняння, визначити найбільш проблемні населені пункти тощо.

Метою нашого дослідження стало вивчення особливостей сільських населених пунктів, їх територіальних поєднань на прикладі Білокуракинського райо-

ну Луганської області, для чого було використано метод географічної систематизації поселень. Білокуракинський адміністративний район розташований у північній частині Луганської області. Це один із прикордонних, слабо заселених та недостатньо урбанізованих регіонів Луганщини. Станом на 01.01.2017 р. адміністративно-територіальний устрій району складався з 1 об'єднаної територіальної громади, 2 селищ міського типу (Білокуракине і Лозно-Олександрівка), 7 сілрад та 50 сільських населених пунктів.

В історичній ретроспективі формування мережі поселень нинішнього Білокуракинського району пов'язано з заселенням його земель вільними хліборобами. Встановлено, що майже 2/3 поселень Білокуракинського району належать до групи «старих», утворених до ХХ ст. З них 10 поселень (19,2% від загальної кількості) були засновані у ХVІІ ст., 24 поселення (46,2%) – у ХVІІІ ст., 2 (3,8%) – у ХІХ ст. До «молодих», часом утворення яких є вже ХХ ст., належать лише 12 сільських поселень (23,1%). Не визначено період утворення для чотирьох сіл – Гладкове, Заводянка, Калинова Балка, Миколаївка.

За людністю сільські поселення Білокуракинщини розподіляються на: дрібні (до 50 осіб) – 15 поселень або 30%; малі (51 – 100 осіб) – 8 або 16%; середні (101 – 500 осіб) – 19 або 38%; великі (501 – 1000) – 7 або 14%, крупні (понад 1000 осіб) – 1 село (Нещеретове) або 2%. Серед дрібних сільських поселень 6 налічують лише від 1 до 12 мешканців: Климівка (1 особа), Картамишеве (2), Новопокровка (3), Приходьківка (7), Хоменкове Друге (9), Рудове (12). Є й безлюдне село – Миколаївка, у якому не зареєстроване постійне населення. Характерно, що половина дрібних сіл, які занепали, є «молодими». Наразі умовою їхнього «виживання» стає близькість до великих сільських поселень – ядер каркасу сільського розселення (Мирне, Павлівка, Солідарне, Курячівка, Олексіївка, Просторе).

Природні ландшафти, сприятливі кліматичні умови, наявність водних артерій були тим фундаментом, на якому склалися і продовжують функціонувати в наш час антропогенні комплекси Білокуракинського району. На початковому етапі освоєння територій у степовій зоні основним природним чинником осіlosti населення була близькість до водотоків. У межах сучасної Білокуракинщини такими основними водотоками були річки Біла та Лозна – притоки ріки Айдар (басейн Сіверського Дінця). За характером топографічного положення було виділено такі типи поселень: розташовані а) на обох берегах основних річок; б) на берегах інших малих річок; в) наближено до русел та в заплавах річок; г) на середніх та підвищених терасах річкових долин; д) на вододілах. Дослідження показало, що близько половини поселень тяжіє до водотоків, у т. ч. на обох берегах основних річок розташовані 7 поселень або 13,5%; така ж кількість – на берегах інших малих річок; наближено до русел та в заплавах річок – 11 або 21%. Інші поселення розподіляються таким чином: на середніх та підвищених терасах річкових долин – 16 або 31% поселень; на вододілах – 11 або 21,0%. Відзначимо, що майже всі населені пункти на вододілах за часом свого виникнення – «молоді», тоді як поселення, розташовані на обох берегах основних річок, є «найстарішими» (ХVІІ ст.), а за класом людності – великими та крупними. Обидва селища міського типу (Білокуракине та Лозно-Олександрівка) також розташовані на берегах основних річок.

Індикатором соціально-економічного розвитку населених пунктів є характер динаміки населення. Аналіз змін чисельності населення за два періоди з 1989 по 2001 рр. (між переписами) та 2001–2017 рр. (після останнього перепису)

показав, що за характером динаміки виділяються два типи сільських поселень: тип I – регресивний (↓; ↓) та тип II – нестабільний з двома підтипами: II A (↓; ↑) та II Б (↑; ↓). До регресивного типу належать 80,8% поселень, що свідчить про стійку тенденцію деградації сільської периферії, до підтипу II-A – 15,4%, підтипу II-Б – 3,8% всіх поселень. До найбільш проблемних поселень віднесено ті села, у яких темпи приросту (скорочення) населення від’ємні і складають від -50% до -100%. Це 15 поселень або 28,9% від їх загальної кількості. За умов збереження таких темпів скорочення населення ці населені пункти зникнуть уже через 15–16 років.

Важливою складовою потенціалу поселень є географічне положення відносно транспортних ліній, місць їх перетину (транспортних центрів, вузлів, крупних логістичних комплексів) та ін. Так, за особливостями транспортно-географічного положення виділено такі типи та підтипи поселень: *тип А* – на транспортних лініях: 1) транзитні: а) на залізниці, б) на автошляхах державного значення (територіальні) Т-1313, Т-1307, в) на автошляхах місцевого значення (обласні, районні); 2) з глухим розташуванням; *тип Б* – у точках перетину транспортних ліній: 1) залізниці та автошляхів державного значення (територіальних), 2) залізниці та автошляхів місцевого значення (обласних та районних); *тип В* – тилові, тобто віддалені від транспортних шляхів. Визначено, що найбільша кількість поселень зосереджена на транспортних лініях з глухим розташуванням – 22 (42,3% від усієї кількості), це переважно дрібні та малі поселення. Транзитними є 19 поселень (36,6%) з них, 1 (2%) – на залізниці, 5 (9,6%) – на автошляхах територіального значення та 13 (25%) – на автошляхах обласного та районного значення. Найбільш вигідно, у точках перетину транспортних ліній, розташовані лише 5 поселень (9,6%), з них у точках перетину залізниці та автошляхів територіального значення – 2 (3,8%) – це районний центр смт Білокуракине та найбільше село Нещеретове. У точках перетину залізниці та автошляхів обласного та районного значення локалізуються 3 села (5,8%) – Курячівка, Солідарне, Хоменкове Перше. Усі тилові села – їх 6 (11,5%), за винятком с. Нянчине, є дрібними.

Ландшафтні особливості території дослідження значною мірою визначили й регіональний характер планування сільських поселень. Основними інструментами для виконання цієї типології стали топографічна карта М-37-78, платформа Google Maps та вибіркові спостереження авторів. За особливостями планування виділено: тип А – безсистемні поселення; тип Б – вуличні з підтипами А.1 – одно– і двох-вуличні, А.2 – багато-вуличні. Абсолютна більшість поселень Білокуракинського району належить до типу Б (вуличні) – 94,2%, з них багато-вуличні – 53,8% (28 поселень) та одно– і двох-вуличні – 40,4% (21 поселення). Одно– і двох-вуличні типи планування характерні для таких населених пунктів, які знаходяться є транзитними (розташовані вздовж автошляхів). Усі багато-вуличні села за людністю належать до середніх, великих та крупних. Поселення з характерними безсистемним типом планування складають 5,8%. Всі поселення цього типу є дрібними.

Проведене дослідження дозволяє підсумувати наступне. Більшість поселень Білокуракинського району сформувалась у XVIII ст., у XX ст. процес формування поселень фактично припинився. У структурі сільської поселенської мережі переважають середні та дрібні села, відбувається процес зменшення людності та зростання частки дрібних і малих поселень у загальній їх кількості. На розташування поселень вплинули топографічні умови місцевості, передусім

близькість до водотоків, з часом вплив цього фактору на розселення послабився. Трохи менше ніж половина поселень має вигідне положення – транзитне або на перетині транспортних ліній, разом з тим, 1/10 сіл взагалі віддалена від транспортних шляхів. На території району найбільш поширений вуличний тип планування.

А.А. Мозговий

*Інститут географії НАН України,
utor@ukr.net*

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІ МЕЖІ СУБУРБІЇ: КОНФЛІКТ МІСТА І ПЕРЕДМІСТЯ

Географічне дослідження конфліктів не обмежується нині тільки областями політичної географії та геополітики. Усе більшою актуальністю набувають дослідження конфліктів у галузі природокористування [5], вдосконалюються способи їх картографування [7]. Нині серед дослідників конфліктологів найактуальнішою темою стали трагічні події на півдні та сході України [2, 4]. Гострою актуальністю характеризуються також сучасні дослідження міських конфліктів, що покликані розв'язувати й упереджувати суперечності міського розвитку. На жаль, українська конфліктологія не характеризується значним багажем подібних досліджень, хоча існує гостра потреба в них.

Вивчення конфліктів міського розвитку, на нашу думку, має природу методологічно близьку дослідженням конфліктної взаємодії в складних системах. У наукових уявленнях сьогодення розвиток складних систем, тобто відкритих й здатних до самоорганізації, не є можливим без суперечностей, що його супроводжують і зумовлені структурною, функціональною та динамічною складністю цих утворень. Це цілковито стосується таких територіальних систем як міста та їхні агломерації.

У процесі накопичення й узагальнення людством наукового знання стає все більш очевидним, що концепти «розвиток» та «конфлікт» перебувають в діалектичній єдності. З одного боку, конфлікт позірно заперечує розвиток, а з іншого – виступає невід'ємним його атрибутом і навіть необхідною умовою. Серед усієї множини сучасних наукових визначень конфлікту найбільш прийнятним для умов нашого дослідження ми вважаємо наступне: конфлікт – це «протидія двох або більше суб'єктів, а іноді процесів, що претендують на зумовлюваний ними стан дійсності» [3].

У цьому контексті проблема конфліктів в системі «місто–передмістя» набуває відтінку діалектичної єдності. Відомо, що конфлікт можна розглядати як різновид зв'язку між системами, тому взаємодія міста й передмістя, зважаючи на щільність взаємозв'язків між ними, характеризується значною конфліктною активністю. На наше переконання, ці зв'язки є внутрішньосистемними, адже «природною» межею міста є не адміністративно визначені окреси міської смуги, а межі поширення урбаністичного способу життя. Зважаючи на це, наприклад, сумарна площа урбанізованих територій в Україні, за нашими підрахунками, може перебільшувати площу природно-заповідного фонду.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет біології, географії і екології

Кафедра соціально-економічної географії

Херсонський відділ українського географічного товариства

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Щецинський університет (Польща)

Поморська академія у м. Слупськ (Польща)

**«РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ:
ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ПОШУК
ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ»**

5-6 жовтня 2017 р.

м. Херсон

Українською та російською мовами

Видання та друк – Видавничий дім «Гельветика»

73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.

Телефон: +38 0552 399580

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 4392 від 20.08.2012 р.

Підписано до друку 03.10.2017 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.

Ум.-друк. арк. 17,67. Тираж 150. Замовлення № 0917-501.

Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.